

Горбань С. Ф.
кандидат технічних наук, доцент
Національний університет «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

ОЦІНКА ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ МИТНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Митна служба займає одне з центральних місць в механізмі державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Державна митна служба сьогодні знаходиться в стадії активних перетворень, метою яких є якісне підвищення ефективності діяльності митних органів, створення сучасних й універсальних інструментів митного контролю. Оцінка ефективності роботи системи державних органів має особливе значення для держави і суспільства, оскільки дозволяє оптимально вибудувати модель державного управління.

Дослідження якості державних митних послуг має бути систематичним спостереженням за процесами надання послуг, комфортністю, доступністю на основі системи показників що отримують з різних джерел. Слід зауважити, що митна послуга – це державна послуга, що має свої особливості та двобічний характер, тобто, з одного боку, пов'язана з реалізацією покладених на митні органи функцій, а з іншого – спрямована на задоволення потреб споживачів. Митна політика держави не може бути ефективною без уваги державних органів влади до інтересів учасників ЗЕД.

Найґрунтовніше дослідження діяльності Державної митної служби України здійснюється Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій за підтримки Європейського Союзу та мережі Atlas Network у рамках проекту «Підтримка Громадської ініціативи «За чесну та прозору митницю». Проект реалізується ще з 2015 року.

В опитуванні 2020 року взяли участь 1045 підприємств –учасників ЗЕД, які працюють у сільському господарстві, промисловості, сфері торгівлі та послуг. Серед респондентів є ті, які лише експортують (24,4%), і ті що лише імпортують (40,8%) та підприємства, що здійснюють як експорт, так і імпорт, (34,8%). Переважним напрямком торгівлі для опитаних підприємств є країни Європейського Союзу. Минулого року серед опитаних підприємств були мікропідприємства (42,3%), малі (28%), середні (21,4%) та великі (8,2%) підприємства [1].

У 2020 році за результатами опитування робота митниці покращилася порівняно з попереднім роком. Майже третина представників підприємств вказали, що робота митниці ефективна і не має потреби в змінах. Під час попереднього опитування ця частка складала 19,5%. Частка респондентів, які вважають, що робота митниці у цілому не ефективна – 15,3% та зовсім не ефективна – 3,9%.

Для оцінки ефективності роботи митниці застосовувався індекс сприйняття роботи митниці (Індекс СРМ). Він розраховується як середнє значення оцінок, від значення -1 («Робота митниці зовсім неефективна і має потребу в повній заміні») до 1 («Робота митниці ефективна і не має потреби в змінах»), решта відповідей оцінюються в 0,5 («Робота у цілому ефективна, але вимагає деяких змін») та -0,5 («Робота у цілому неефективна, але масштабні реформи можуть покращити ситуацію»). Така бальна шкала показує баланс позитивних та негативних оцінок: у разі переваги позитивних оцінок індекс буде додатним, а у разі переваги негативних – від’ємним.

У 2020 році переважають позитивні оцінки ефективності роботи митниці, про це свідчить значення Індексу СРМ - 0,43. З 2016 року значення індексу поступово збільшувалось від 0,1 до 0,43 – максимальної оцінки у минулому році. Щодо розподілу позитивних і негативних оцінок за митницями, слід відзначити, що найкраще роботу митних органів оцінили підприємства, які користуються переважно послугами Подільської (Індекс СРМ 0,59), Північної (Індекс СРМ 0,58), Чорноморської митниць (Індекс СРМ 0,58). Найгірший показник у Волинської митниці, де індекс СРМ становить всього 0,33. Також виявлена тенденція, що великі та середні підприємства значно краще оцінюють роботу митниці, ніж малі [2].

У рамках опитування респонденти мали можливість назвати три основні проблеми в роботі митниці. Перше місце серед проблем посідає недосконале митне законодавство. Таку відповідь обрало більшість респондентів незалежно від розміру, сфери діяльності та виду ЗЕД. На другому місці – свідоме завищення митної вартості товарів (для малих підприємств); постійні зміни структури та керівництва (для середніх), застаріле технічне оснащення (для великих). На корупцію частіше вказує мікро- та малий бізнес, ніж великий та середній [1].

З метою оцінки окремих аспектів роботи митниці у січні-квітні 2021 року було проведено опитування топ-менеджерів суб'єктів ЗЕД (62,4% опитаних), митних брокерів (17,9% опитаних), представників митних та контролюючих органів (19,6% опитаних), національних експертів. За результатами опитування понад 40% респондентів зазначили, що регуляторні умови для ведення бізнесу поліпшились за два роки, 34,3% навпаки вважають, що умови погіршилися [3].

Щодо оцінки проблемності різних видів контролю (митний контроль, фіто-санітарний, ветеринарно-санітарний та контроль на харчову безпеку) всіма зацікавленими сторонами, респонденти оцінили як такі, що не викликають проблем або викликають незначні проблеми. Імпорттери частіше зазначали, що проходження різних видів контролю є проблемним, ніж для експортерів.

Оцінки окремих аспектів роботи митниці проводились за допомогою шкали від 1 до 5 (максимальний бал – 5 – позитивна оцінка). Показник «рівень корупції» оцінений в 1 бал означає високий рівень корупції, 5 – низький. Найнижче оцінено технічне оснащення митниці, рівень корупції оцінили як низький 62% респондентів. Решта інших аспектів роботи мала дві третини позитивних оцінок.

Щодо кваліфікації митних інспекторів, то їх оцінка здебільшого була 4 та 5 балів. Тобто, в цілому, кваліфікація митних інспекторів оцінена досить високо. Зі всіх складників найнижче оцінено здатність відповісти на запитання та надати необхідну інформацію – на 3,8 бала. Це означає необхідність в тренінгах для інспекторів. При цьому слід врахувати, що найнижче оцінили здатність інспекторів відповісти на запитання у сфері торгівлі. Тому цьому напрямку слід приділити особливу увагу. Респонденти, відзначаючи поліпшення інфраструктури за останні роки, вказують на наявні недоліки: черги, нестачу обладнання, брак сервісної інфраструктури для далекобійників, незадовільний загальний стан митних постів.

Серед складових дослідження найгірше експерти оцінили якість надання митних послуг, найкраще – роботу «Єдиного вікна». Оцінка рівня корупції залишається практично незмінною – 57% респондентів вважають, що корупція в митних органах залишається на тому ж рівні, 21% опитаних вказали на збільшення проявів корупції, інші 22% – зменшення корупційного тиску на бізнес.

Якістю послуг та професіоналізмом посадових осіб на митниці здебільшого незадоволені 32% респондентів, а 11% – повністю незадоволені. Минулого року частка незадоволених станом справ на митниці була меншою. Зменшилася і кількість здебільшого задоволених роботою митних органів експертів – 38% (54% у минулому періоді). Традиційно найвищою серед компонентів індексу є оцінка роботи системи «Єдине вікно». Проте, оцінки дещо погіршилась у порівнянні з минулим роком. Частка респондентів здебільшого або повністю задоволених користуванням системи зменшилася з 67% у минулому році до 55% у поточному. Частка невдоволених навпаки збільшилась: з 7% у попередньому періоді до 18% у поточному [4]. Головною з причин таких оцінок є недоліки функціонування «Єдиного вікна», які лишаються актуальними вже кілька років – випадки вимоги паперових версій документів додатково до електронних та відсутність злагодженої взаємодії між митними та контролюючими органами.

Митні експерти Європейської Бізнес Асоціації, зазначили, що найбільше труднощів при проходженні митного контролю протягом досліджуваного періоду виникало з відділом тарифного регулювання, що вимагав нерелевантні документи та схилився до завищення митної вартості товарів; правоохоронними органами, що втручалися у проходження митного контролю; відділом по боротьбі з контрабандою, Укртрансбезпекою, які не приймали європейські сертифікати всупереч законодавству, Держпродспоживслужбою у контексті фіто-санітарного контролю. Також серед основних проблем тривалість митного огляду та затягування процедур, що, в свою чергу, спричиняє вимушені простої, довге очікування підготовки експертних висновків в лабораторіях [5].

У 2020 році Рахунковою палатою вперше було здійснено аудит ефективності діяльності Державної фіскальної служби України, Державної податкової служби України та Державної митної служби України. Було

встановлено, що протягом періоду, що досліджувався, через низку порушень та недоліків у роботі ДФС, ДПС і Держмитслужби державний бюджет недоотримав 52,8 млрд грн, у тому числі 3,6 млрд. грн. внаслідок несплати митних платежів, донарахованих за результатами митного контролю, а також штрафів за порушення митних правил, та інших недоліків в роботі митних органів [5].

Держмитслужбою не було забезпечено прийняття ефективних управлінських рішень щодо забезпечення інформаційної безпеки, це створює ризики несанкціонованого доступу, використання, оприлюднення, внесення змін, знищення інформації з обмеженим доступом, що у свою чергу, могло спричинити негативні наслідки для населення, суспільства, соціально-економічного стану та національної безпеки України. Держмитслужбою також не забезпечено ефективного внутрішнього аудиту, що не дозволяє належним чином контролювати та запобігати порушень й недоліків при виконанні повноважень та використанні бюджетних коштів.

Отже, можна виділити як позитивні, так і негативні аспекти в діяльності Державної митної служби України. Позитивними зрушеннями, безумовно, є запровадження нових online сервісів; робота системи «Єдине вікно». Проте, існує недостатня обізнаність учасників ЗЕД про нові цифрові сервіси на митниці. Крім того, думки щодо корупційного тиску є досить суперечливими. Серед проблем лишаються низькі темпи і непослідовність реформування митної політики, а також незадовільний стан інфраструктури та технічного оснащення регіональних митниць.

Література

1. Аналітичний звіт за результатами п'ятої хвилі щорічного опитування українських імпортерів та експортерів «Спрощення процедур торгівлі в Україні: 2020 рік». URL: <https://customs.gov.ua/otsinka-diialnosti> (дата звернення: 25.09.2022).
2. Діалог зі Сприяння Торгівлі URL: <http://www.ier.com.ua/ua/projects?pid=5259> (дата звернення: 25.09.2022).
3. Робота митниці очима зацікавлених сторін URL : https://sfero.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/2021_FTC_public_monitoring_presentation_Final.pdf (дата звернення: 25.09.2022).
4. Митний індекс оцінка поточної ситуації в митній сфері липень-грудень 2020р. URL: https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2021/04/EBA_Customs_Index_2h2020_UA.pdf (дата звернення: 25.09.2022).
5. Звіт Рахункової палати за 2020 рік URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Reports/2020/ZVIT_RP_2020.pdf (дата звернення: 25.09.2022).